

Kálóczy Izabella, Kálóczy Péter

A NATO légi háborúja Jugoszlávia ellen – a beavatkozás előzményeinek, jogszerűségének és következményeinek vizsgálata

A téma – látszólag – jól ismert a nemzetközi kérdések iránt érdeklődő olvasó számára, hiszen az elmúlt több mint tíz évben számos írás jelent meg a NATO 1999. évi jugoszláviai beavatkozásával kapcsolatban, az akciót azonban a mai napig bizonytalanságok övezik, és sok a tévhit is róla. A témát elsősorban a rendelkezésre álló dokumentumokra¹ alapozva dolgoztuk fel, azt kerestük, hogy milyen közvetlen eseménysorok vezettek a háború megindításához, és elsősorban a vitatott kérdésekre összpontosítottunk.

Račak

1999. január 16-án William Walker² az EBESZ megfigyelőcsoport vezetője néhány kiválasztott újságíró kíséretében egy Račak melletti kis vízműépítésbe látogatott, ahol 24 civil ruhás holttestet mutatott be, akik állítása szerint albán nemzetiségű civilek voltak, akiket a jugoszláv csapatok mészároltak le egy nappal korábban a faluban. Ezen állításokkal szemben kezdettől fogva komoly, megalapozott kétségek fogalmazódtak meg.

Az események rekonstruálásához forrásul Walker EBESZ-megbízott beszámolója, az Associated Press hírügynökségnek a benyomuló jugoszláv csapatokat kísérő forgatócsoportja által készített felvételek, albán tanúk, a jugoszláv–belorusz igazságügyi szakértői csoport helyszíni vizsgálati megállapításai, boncolási jegyzőkönyvek, valamint a Dr. Helena Ranta³ által vezetett szakértői csoportnak a helyszínen, nagyrészt egy évvel később elvégzett vizsgálatait, valamint a Walker vezette EBESZ megfigyelő csoport, és az UCK által készített fényképfelvételek szolgálnak. A források kritikai vizsgálatához a Milošević-per iratai⁴ nyújtanak segítséget.

Az eset idején a jugoszláv belügyi csapatok támadásban voltak, a korábban elvesztett területeket szerezték vissza az UCK-tól⁵. Az UCK és William Walker állításai szerint a

¹ Az elemzés során magyar, angol és szerb nyelvterületről egyaránt igyekeztünk gyűjteni a dokumentumokat, amelyek között szerződések, tudósítások, sajtónyilatkozatok, katonai-, politikai- és nemzetközi jogászok által publikált elemzések egyaránt megtalálhatók. A háború jogosságát, igazságosságát és szükségszerűségét illetően mindkét tábor véleményét igyekeztünk jelezni.

² William Graham Walker (1935–) amerikai nagykövet volt El Salvadorban. Majd a KVM (Kosovo Verification Mission – Koszovói Ellenőrző Misszió) vezetője 1998 októberétől 1999 júniusáig, 2008 november 24-én az Albán Köztársaság díszpolgárává választották.

³ Dr. Helena Ranta (Doctor in Dental Sciences – igazságügyi fogszakértő)

⁴ Forrás: ICTY Web archivum:

http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/030312ED.htm

⁵ Klaus Naumann tábornok beszámolójában azt vallotta, hogy több alkalommal is jelentett a NATO-nak (1998-ban) az UCK folyamatos támadásairól, amely a szerb belügyi csapatok és a rendőrség ellen irányult. A szerb erők elmondása szerint ott hibáztak nagyot, hogy könyörtelenül, válogatás nélküli nagy erővel válaszoltak, erre reagáltak az albánok, és

jugoszláv csapatok az ágyúzás után behatoltak a békés faluba, majd házról házra járva a civileket otthonukból kirángatva egy közeli vízmosásba terelték, majd ezt követően lemészárolták őket.⁶

A behatoló jugoszláv csapatokat elkísérte az amerikai Associated Press egyik forgatócsoportja, akik semmiféle mészárlást nem láttak, amint arról az operatőr a *Le Figaronak* adott nyilatkozatában beszámolt.⁷ A videofelvételeken egy néptelen település és az UCK harcosokkal vívott heves tűzharc látszódik, és nem menekülő, fegyvertelen civilek lelövődése vagy kivégzése. A szerb belügyi csapatok a harcokban veszteségeket szenvednek, és helikopterrel szállítják el a sebesültjeiket. Agim Çeku⁸ UCK vezető, a BBC-nek azt nyilatkozta, hogy a község abban az időben UCK erődítmény volt, és azt erősen védték.⁹ A forgatócsoport szerint már mindenki elmenekült a településről, aki csak tudott.

Ugyanazon a napon, még a harcok ideje alatt, az EBESZ megfigyelőcsoportja ellenőrzést tartott a községben – jellegzetes narancssárga járműveik az AP felvételein is jól láthatóak – és semmiféle rendkívüli eseményt nem jelentett. Másnap reggel a szerb csapatok kivonultak a faluból. Az UCK ellentámadást indított és visszafoglalta a helységet. Közben megérkezett William Walker is, aki 12 órával később ismét ellenőrzést tartott, már az UCK harcosokkal közösen, előre összeválogatott újságírók kíséretében. Ezen a sajtókonferencián (1999. január 16-án) határozottan állította, hogy a szerbek mészárlást követtek el.¹⁰

Az ügy kivizsgálását egy jugoszláv–fehérorosz és egy finn szakértői csoport kezdte meg. A nyugati hatalmak a jugoszláv–belorusz szakértők véleményét nem ismerték el, ugyanakkor a finn csoport jelentése és vezetőjének tanúvallomása¹¹ szerint a másik csoport szakmailag kifogástalan munkát végzett, és az igazságügyi szakértői vizsgálat tényeinek tekintetében hasonló eredményre jutott. Egy ponton volt csak jelentősebb eltérés; a tetemeket elsőnek megvizsgáló jugoszláv–fehérorosz csoport az áldozatok kezein a lőpor maradványok kimutatására¹² egy paraffin-teszt nevű eljárást használt, amely egy régebbi eljárás, és Nyugaton már évtizedek óta nem használatos. Jugoszláviában és Fehéroroszországban azonban napi rendszerességgel használták ezt az eljárást. A vizsgálat a 45 áldozat közül 43-nál pozitív eredményt adott, melyből a belorusz kutatók arra következtettek, hogy haláluk előtt ezek az emberek lőfegyvert használtak. A finn csoport vitatta ezt a következtetést, szerintük a vizsgálat nem mérvadó, mivel az csak a nitrátokat mutatja ki a kézen, a fém maradványokat nem, így például vizeletre vagy műtrágyára is hamis pozitív jelzést adhat. A finn csoport azonban az áldozatok kezein nem végzett semmilyen lőpormaradvány tesztet. Nyitott maradt a kérdés, hogy vajon az áldozatok jelentős többségének kezére honnan és hogyan

innentől a konfliktus, erőszak megállíthatatlanná vált. Forrás: <http://www.parliament.stationery-office.co.uk/pa/cm199900/cmselect/cmdfence/347/0060702.htm>

⁶ <http://www.un.org/icty/indictment/english/mil-ii990524e.htm>

⁷ Rene Girard: "The images filmed during the attack on the village of Račak contradict the Albanians' and the OSCE's version", *Le Figaro*, 20 January 1999

⁸ 1998-ban került az UCK élére, azt átszervezte és katonai szervezetté alakította. 2006-ban miniszterelnökké választották Koszovóban. (2008 óta Hashim Taci a miniszterelnök.)

⁹ BBC Television: MORAL COMBAT: NATO AT WAR

¹⁰ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/268788.stm>

¹¹ A finn vizsgálócsoport jelentése a Račak-incidensről.

¹² A lőpormaradvány tesztnek azért van óriási jelentősége, mivel ha az áldozatok kezén lőpor maradványok vannak, akkor haláluk előtt fegyvert használtak, azaz bizonyosan nem tekinthetők civil áldozatoknak.

kerülhettek vizelet, műtrágya vagy egyéb hamis pozitív eredményt adó anyagok nyomai?

A finn jelentés tényként említi, hogy az áldozatokat ott érte a halál ahol fellelték őket. Ezt – többek között – azzal támasztják alá, hogy a helyszínen lövedékeket találtak. A Milošević-per tárgyalása során a védelem – a vád által benyújtott – olyan fényképfelvételeket mutatott be, amelyeken az áldozatok korábban teljesen máshol heverték, mint ahol később a vizsgálók lefotózták őket. Mindezeket túl – szintén a finn csoport jelentésében is szereplő tény – az áldozatok közül mindössze egyetlen egy volt, akit közelről ért a halálos lövés, az összes többi áldozatot nagyobb távolságból és különböző irányokból érte a halálos lövés, mely kizárja a kivégzés-szerű körülményeket és sokkal inkább tűzharcra utal. Ez a boncolási jegyzőkönyvekben rögzített tény inkonzisztens azzal a körülménnyel, hogy a talált lövedékek a vízmosásnak kizárólag az egyik oldalán voltak fellelhetőek, amely esetben viszont az áldozatokat leterítő lövéseknek hasonló magasságból és irányból kellett volna érkezniük. A kérdést eldönthette volna, ha a lövedékeken megtalálják az áldozatoktól származó DNS-t. Mivel azonban a lövedékeket nem egész egy évvel az események után gyűjtötték be, azokon már nem lehetett DNS-vizsgálatot végezni, mivel a talajban levő baktériumok ezen maradványokat lebontják.

Az áldozatok többségének – de nem mindnek – a lábáról a bakancsot eltávolították, amely szintén egy tisztázatlan körülmény. A védelem – a Milošević-perben – ezt azzal magyarázta, hogy az áldozatok az UCK-nál rendszeresített osztrák gyártmányú egyenbakancsot viselték, ezért volt szükség azok eltávolítására. A védelem állítását a vád által bizonyítékként benyújtott fényképfelvételekkel – melyeken még ott a bakancs az áldozatok lábán – támasztotta alá. A vád szerint a bakancsokat azért távolították el, mivel egy mecsetbe hordták be az áldozatokat. A védelem is felvetette és kérdés, hogy vajon ez esetben miért nem vették le az összes áldozat lábbelijét.

A finn jelentés szerint az áldozatok többrétegű alsó és felső ruházatot viseltek. A védelem életszerűtlennek tartotta, hogy az otthonukból kirángatott civilek kivétel nélkül ilyen komplett, többrétegű, hosszas szabadban-tartózkodásra alkalmas ruházatot viseljenek.

A fényképeken az áldozatok körül nincsenek vértócsák, noha Walker misszióvezető a helyszínen tett nyilatkozatában és a bíróságon tett vallomásában is „hatalmas vértócsában” fekvő áldozatokról beszélt. A perben bemutatott felvételeken azonban már nem tudta megmutatni az általa említett vértócsákat, melyek állítása szerint igazolták volna, hogy az áldozatok ott, és akkor haltak meg, ahogyan azt a vád állította.¹³

Walker pártatlanságát kezdettől fogva sokan vitatták, tekintettel az Irangate-ügyben való érintettsége és egy 1989-ben történt El Salvador-i mézárulás okán.¹⁴ A Milošević-perben

¹³ William G. Walker vallomása a Milosevics perben. 6861, 6862. oldal.

http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/020612IT.htm

¹⁴ Sajtóforrások, valamint közép amerikai katolikus egyházi vezetőkől származó állítások szerint Walker 1989-ben El Salvador-i nagykövetségként megpróbált eltussolni egy a kormányerők által elkövetett mézárulást (6 jezsuita pap, a házvezetőnőjük és annak 16 éves lánya), és a marxista lázadókra próbálta terelni a gyanút. (Forrás: New York Times 1990.01.21 <http://www.nytimes.com/1990/01/21/opinion/are-we-shielding-the-killers-of-salvador-s-priests.html?scp=13&sq=PRIESTS%20KILLED%20walker&st=cse>) a közelmúltban titkosítás alól feloldott dokumentumok fényében ugyanakkor eközben végig tisztában volt a valódi tettesek kilétével. (forrás: <http://www.ipsnews.net/news.asp?idnews=49447>) 1991-ben gyanúsítottként hallgatták meg

a védelem egyenesen a CIA ügynökének mutatta be, aki mindenáron ügyet kívánt kreálni Jugoszlávia ellen. A védelem kérdésére Walker elismerte, hogy korábban kapcsolatban állt a CIA-val, de tagadta, hogy valaha is ügynök lett volna. Dr. Ranta az egyik vezető finn lapnak pedig arról számolt be, hogy Walker erős nyomást gyakorolt rá annak érdekében, hogy használjon minél erősebb kifejezéseket a szerbek ellen, és amikor erre nem volt hajlandó Walker hozzávágott egy kettétört ceruzát.¹⁵

A Milošević-perben az ICTY¹⁶ vezető bünygyi patológusának, Eric Baccardnak a vallomása szerint a testek merevsége és pozíciója szokatlan volt, és nem zárható ki, hogy mozgatra lettek.

Mindezekon felül a tárgyaláson a védelem által bemutatásra került az egyik áldozat sírjának fényképe, amely az UCK emblémáját és arra utaló jeleket viselt, hogy gazdája az UCK harcosa volt.

Dr. Helena Ranta meghallgatása során bebizonyosodott, hogy azt a dokumentumot, amelyet 1999. március 17-én William Walker és Dr. Ranta a sajtónak úgy mutatott be, mint a finn vizsgálóbizottság jelentése valójában egyedül Dr. Ranta készítette, a bizottság többi tagja nem is tudott róla, a vizsgálatok a valóságban pedig csak hónapokkal később zárultak le. Dr. Ranta úgy fogalmazott a tárgyaláson, hogy hiba volt jelentésnek nevezni a dokumentumot. Szerinte tudományosan nem volt bizonyítható, hogy az áldozatok mérsárlás áldozatai lettek volna. Mint ismeretes – ennek ellenére – ez volt az a dokumentum, amely *casus belli* gyanánt szolgált a NATO-bombázások megindítására.

Rambouillet

A Rambouillet-i szerződés szövegét az érintett felekkel közösen, az ún. Összekötő Csoport, tárgyaló küldöttsége készítette elő, amelyet a jugoszláv és az orosz delegáció végül nem írt alá. A NATO szerint ez volt a következő ok, amely *casus belli* gyanánt szolgált.

Érdemes megvizsgálni a szerződés szövegét. Az Összekötő Csoport jelentése¹⁷ szerint már februárban sikerült megállapodni a szerb féllel a békefenntartó csapatok Koszovóba telepítéséről mind a politikai, mind a katonai-technikai részletek területén. 1999. március 18-án az aláírásra beterjesztett szöveg azonban – a korábbi megállapodáshoz képest – tartalmazott egy új elemet is. A jugoszláv és az orosz delegáció megdöbbenve tapasztalta, hogy a tárgyalásokon kimunkált feltételek mellé, az amerikai fél részéről bekerült az elhíresült B melléklet is, a NATO csapatok státusáról, amely egy sor új követelést is tartalmazott, amelyek a teljesség igénye nélkül az alábbiak voltak:

- A NATO csapatok szabadon, és korlátozás nélkül mozoghatnak Jugoszlávia egész területén (nem csak Koszovóban),

az Irán/Contra ügyben, de végül nem emeltek vádat ellene. (forrás:

<http://cases.justia.com/us-court-of-appeals/F3/74/283/594224/>)

¹⁵ Helsingin Snomat international edition, 2008.10.8, Helena Ranta: Foreign Ministry tried to influence Kosovo reports --

<http://www.hs.fi/english/article/Helena+Ranta+Foreign+Ministry+tried+to+influence+Kosovo+reports/1135240292632>

¹⁶ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (A korábbi Jugoszláviával foglalkozó Nemzetközi Törvényszék)

¹⁷ http://www.ohr.int/other-doc/contact-g/default.asp?content_id=3560

- korlátozás nélkül bármely épületet, vagy területet igénybe vehetnek céljaikra, amely magában foglalja: a beszállásolásnak (!), támaszpont létesítésének (!), manőverezésnek és kiképzésnek a jogát is.
- A NATO-csapatok korlátozás nélkül őrizetbe vehetnek bárkit az ország területén.

Ezek a feltételek – gyakorlatilag – Jugoszlávia teljes katonai megszállásával voltak egyenértékűek. Henry Kissinger, Nobel-békedíjas volt amerikai külügyminiszter egy nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy kapitulációs dokumentumok szoktak hasonló feltételeket tartalmazni. Kissinger provokációnak nevezte a szerződést, és ürügynek a háborúra.

A jugoszláv és az orosz fél tehát visszautasította Jugoszlávia szuverenitásának teljes feladását, és nem volt hajlandó aláírni a dokumentumot.

Az amerikai fél a későbbiekben úgy indokolta a B mellékletet, hogy azt a daytoni szerződésből emelték át, és egyszerű tévedés volt csupán, hogy nem lett átjavítva Jugoszlávia teljes területéről Koszovóra.¹⁸

Szerbia a XX. században immár másodjára kapott ultimátumot nagyhatalmaktól.¹⁹

Az események ezt követően felgyorsultak. Az Egyesült Államok vezette koalíció a tárgyalások²⁰ kudarcát indokul felhozva 1999. március végén megtámadta Jugoszláviát.

A NATO légiháborújának jogszerűsége, célja és következményei

A NATO által végrehajtott katonai támadás jogszerűségének vizsgálata a fennálló helyzet elemzésekor megkerülhetetlen. Nem lehet közömbös az, hogy a jelenlegi helyzet jogellenes agresszió eredménye-e, vagy egy jogszerű katonai beavatkozás következménye.

Jelenleg a nemzetközi kapcsolatokban fegyveres erőt szigorúan csak két esetben lehet jogszerűen alkalmazni. Ez a két eset: az ENSZ BT *expressis verbis* felhatalmazása és az önvédelem.

Az ENSZ felhatalmazásról

ENSZ Biztonsági Tanácsának a konfliktus kapcsán – még a bombázások előtt – hozott határozatai közül (pl. 1160, 1199, 1203) egyikben sem található felhatalmazás fegyveres beavatkozásra.

Az önvédelemről

Az ENSZ Alapokmányon túl, a NATO Alapokmányában is tiltott a fegyveres erő

¹⁸ Nehezen hihető, azonban hogy ha csupán egyszerű tévedésről volt szó, akkor ne lett volna mód annak kijavítására.

¹⁹ Érdekességképpen jegyezzük meg, hogy az 1914-ben az osztrák–magyar ultimátum feltételei határozottan enyhébbek voltak, mint a Rambouillet-ben a szerbek elé letett dokumentuméi, hiszen 1914-ben csak nyomozati jogkörrel volt szó, nem pedig totális katonai megszállásról. Márpedig az a történelemtudomány egyetért abban, hogy annak az ultimátumnak a kondíciói elfogadhatatlanok voltak bármely szuverén nemzet számára.

²⁰ Kérdéses, hogy egy ilyen végletes tartalmú ultimátum átadását lehet-e egyáltalán tárgyalásnak tekinteni.

alkalmazása, kivéve azt az esetet, ha egy NATO-tagállamot érne támadás. Tekintettel arra, hogy a JSZK határain belül zajlott a konfliktus – és Jugoszlávia nem volt NATO-tag – ez a megoldás tehát fel sem merülhet.

Miután az önvédelem mint indok nem alátámasztott, és az ENSZ BT sem hagyta jóvá a fegyveres beavatkozást, arra nem kérte fel a NATO-t, ezért a bombázások, azon túl, hogy a NATO Alapokmányába ütköznek, *prima facie* agressziót jelentenek, a nemzetközi jog általában elfogadott definíciója szerint.²¹

Emberi jogok, népirtás, mészárlás, menekültügy

A NATO hivatalos álláspontja szerint emberességi indokokból avatkoztak be, elsősorban a szerb belügyi csapatok által Koszovóban véghezvitt mészárlás és a menekültügyi helyzet miatt. A nemzetközi jog azonban még olyan esetben is (ha a Račak-i mészárlás vagy a népirtás²² bizonyított tény volna) csak az ENSZ BT-nek teszi lehetővé, hogy közbeavatkozzon.²³ Az ENSZ BT 1244. számú határozata utólag, és hallgatólagosan hagyta jóvá a beavatkozást.

Bár a humanitárius katasztrófát, mint jogalapot ENSZ felhatalmazás nélküli fegyveres beavatkozásra a nemzetközi jog nem ismeri el, mégis célszerűnek látszik megvizsgálni a kérdést, hiszen emberéletekről van szó.

Napjainkig, a bombázásokat megelőző időszakból semmiféle megalapozott bizonyíték nem került elő a civil lakosság elleni szervezett tisztogató akciókról.²⁴ A NATO által ürügyként használt Račak-i eset nem tekinthető kellőképpen bizonyítottnak, ahogyan arra a Milošević-perben feltárt tények is mutatták. Mindez nem azt jelenti, hogy a Koszovóban lezajlott gerillaháború ne követelt volna civil áldozatokat.

A civil áldozatok kapcsán érdemes megvizsgálni a NATO iraki misszióját. Irakban a megszálló csapatok hasonló helyzettel állnak szemben, mint amivel a szerb belügyi csapatoknak kellett megbirkóznia Koszovóban; a lakosság támogatását élvező, jól felfegyverzett irreguláris alakulatok – terrorista eszközök használatától sem visszariadó – gerillaháborújával. A legintenzívebb összecsapások az 1998. évben zajlottak Koszovóban. Ezt az időszakot hasonlítjuk össze az iraki csapatok forró évével, 2006-tal. Koszovóban az említett időszakban az áldozatok teljes száma megközelítőleg 500 fő volt. Irakban, a vizsgált időszakban, mintegy 32.000 volt az áldozatok száma.

²¹ Az ENSZ Közgyűlés 1974. évi 3314. számú határozata.

²² 2001-ben az ENSZ felügyelete alatt működő koszovói legfelsőbb bíróság ENSZ által kinevezett bírói tanácsa (a testület két nyugati, és egy albán bíróból állt) ítéletében kimondta, hogy bár súlyos atrocitások történtek, de Koszovóban nem folyt népirtás az albánság ellen az 1998–1999-es szerb kampány során. Forrás: http://www.unwire.org/unwire/20010911/17978_story.asp

²³ A NATO a szervezetet létrehozó szerződésének 1. cikke kimondja: A Felek kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően minden nemzetközi viszályt, amelybe belekerülhetnek, békés eszközökkel, olyan módon rendeznek, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön veszélybe, továbbá, hogy nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő, bármilyen módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől és erőszak alkalmazásától.

²⁴ Ennek ellenére az amerikai és nyugat-európai média hatására még mai napig is tudományos cikkek írói bizonyítottan veszik a népirtást, és mint evidenst kezelik, ezért hivatkozásra sem méltatják, esetleg (az igen csak megkérdőjelezhető) másodlagos, harmadlagos amerikai forrásokra hivatkoznak.

Tekintettel arra, hogy Irak népessége 16-szor nagyobb, mint Koszovóé, korrigálnunk kell, és akkor azt kapjuk, hogy népességarányosan is négyszeres volt az áldozatok száma az iraki akcióban, a szerb csapatok koszovói hadműveleteihez képest.

NATO-csapatok műveleteit sok kritika érte már a háború alatt is, ahogyan a szerb csapatok háború alatt folytatott hadviselését is.

A NATO hadviselésének – azaz a *ius in bello* – vizsgálata

Ahhoz, hogy egy katonai beavatkozás ne minősüljön, jogellenesnek, háromlépcsős tesztnek kell megfelelnie; azaz a támadás célpontjainak legitim katonai célpontoknak kell lenniük, a támadás módja és eszköze sem lehet jogellenes, végül pedig az arányosság elvének is meg kell felelnie.

Az arányosságról

Arányos válasznak tekinthető- a háború, ha az atrocitások és a népirtás nem bizonyított? Arányos reakciónak tekinthető-e az, ha egy szövetséges – többszörös túlerőben levő – fegyveres erő három hónapon keresztül bombáz különféle célpontokat a másik ország, egész területén? A víz-, és áramellátás megbénítása, a vasúti közlekedés és közúti közlekedés akadályoztatása, a célt tévesztett rakétákkal, és önmagában a hadjárattal a szomszédos államok lakóinak egyidejű megfélemlítése, vajon arányos válasz-e?

A Račak-i mészárlásnak nevezett esemény kapcsán 45 albán nemzetiségű áldozatról szóltak a sajtóhírek, míg a bombázások a 1200-5000 fő életét követelték. A „humanitárius beavatkozás” háborúja másfél milliós menekülthullámot indított el, immár tényleges humanitárius katasztrófát okozva. Ezek a következmények, akár logikailag, hogyan kapcsolódnak a koszovói albánság megmentéséhez? Amennyiben az albánok ellen folyó (akkoriban is csak feltételezett) népirtás megszüntetése volt a cél, úgy miért lett volna szükség Jugoszlávia teljes megszállására? A tartományba vezényelt békefenntartó csapatok, az ENSZ felügyelet és a szerb belügyi-, és jugoszláv katonai alakulatok kivonása, az UCK lefegyverzése – mint azt a későbbi események is igazolták – elegendőnek bizonyultak a fegyveres konfliktus megfékezésére. Ezek a célok, a nemzetközi Összekötő Csoport által kidolgozott, politikai-katonai keretek között háború nélkül is megvalósíthatóak lettek volna. A tárgyalásos megoldás akadálya az Egyesült Államok túlzó és indokolatlan követelése (B Melléklet) volt, mint ahogyan azt a Rambouillet-i szerződés kapcsán kifejtésre került.

A legitim katonai célpontok

A legitim katonai célpontok meghatározását nagy viták övezik, és ebben a vitában a szerzők sem kívánnak állást foglalni. A cél: bemutatni a célpontokat, és azok hatásait, következményeit.

A NATO támadások célpontjai között szerepeltek: haditechnikai szempontból, stratégiaiul fontos katonai fő-és háttér létesítmények, a katonaság ellátását biztosító objektumok, hidak, rádió-és televízió állomások, antennák, radarkészülékek (rögzített és mozgóradarok egyaránt), olajfinomítók, olajipari üzemek, olajtározók, erőművek,

elektromos hálózat²⁵, vasúthálózat, közutak, vegyi üzemek, különböző gyárak.

Sűrűn lakott területen vegyi üzemek felrobbantása vajon a civil lakosság elleni támadásnak minősül-e? 3500 üzemet és gyárat ért találat, melynek következtében azok vagy üzemképtelenné váltak vagy károsodtak. A vegyi üzemek esetében felmerülhet, hogy egyes üzemekben előállítható olyan termék, amely a jugoszláv hadsereget segíti. Az arányosság kérdése merül fel ismét. Arányos válasznak tekinthető-e több vegyi üzem felrobbantása – ha feltételezhető, hogy abban katonai célra is alkalmas termékeket állítanak elő – ha mindezzel hatalmas és hosszú távú környezeti károkat okoz.²⁶ A felrobbantott vegyi üzemekben található tartályokban olyan vegyületek voltak – a pancsovai²⁷ DP HIP Azotara üzemében egy 1200 tonnás VCM²⁸ tározó semmisült meg, és ez mellett 8 tonna higany is a talajba, onnan pedig a talajvízbe, folyóvízbe került – melyek órákon át magas hőmérsékleten égtek, nagy fekete felhőkkel borították be a várost esetenként akár több napra is. A Dunába több tonna etilén-diklorid, ammónia, VCM, etilén-klorid és sósav került.²⁹ A NATO által a bombázások során végrehajtott, vegyi üzemek³⁰ elleni támadásokat sokan közvetett kémiai hadviselésként értékelik, annak a civil lakosságra és nem utolsósorban a természetre való hosszú távú káros hatásai miatt.

Több célpont legitimitása vitatott volt. A szerb fél azt kommunikálta, hogy a NATO civileket öl, a NATO pedig azt, hogy a szerbek civileket használnak pajzsnak a lehetséges célpontok közelében. Tény, hogy a háború következtében sok civil áldozat volt, de annak eldöntése nehézkes, hogy ezt mi okozta. A pajzsként jelenlevő civileket eleinte a jugoszláv kormány szólította fel a „hazafias” cselekedetre,³¹ de a háború előrehaladtával a szerbiai lakosság a NATO ellen fordult és tüntetéseket szerveztek a háború ellen, valamint testükkel védték a hidakat, gyárakat.

²⁵ „Valószínűleg a szerbiai lakosság megtörésére (hogy lázadjon fel a Milosevics-rendszer ellen) május 26-tól nagy erővel támadták, rombolták a lakossági infrastruktúrát, az áram- és ivóvízellátó rendszereket. Kísérleti jelleggel ún. grafitbombákat is bevetettek, melyek nagy területen szétszórta grafitpora és grafitzálacskaik rövidzárlatokat okoztak az elektromos berendezésekben, egyszerre többmillió embert hagytak áram nélkül.” – Bimbó József: A NATO Jugoszlávia elleni légi tevékenysége, Hadtudomány, X. évfolyam, 2. szám

²⁶ A környezeti kármentesítésről bővebben az ENSZ oldalán http://postconflict.unep.ch/press.php?prog=serbia#ser_1

²⁷ Több tízezer pancsovai lakost kellett evakuálni a városból a vegyi üzemek bombázása miatt.

²⁸ VCM (vinil-klorid-monomer) – édeskés ízű, színtelen gáz. Gyúlékony és levegővel érintkezve robban. 13.4 Celsius fokon van a forráspontja, és –153.8 Celsius fokon pedig a fagyáspontja. Ha meggyullad nagyon nehéz eloltani, mert a vízben nem oldódik, könnyebb a víznél, ezért úszik a felszínén. Kisebb tüzeket széndioxiddal és porral el lehet oltani. 6000 ppm-nek való kitettség, (5 percen keresztül) az ittas állapothoz hasonló bódultságot okoz. 10000 ppm ugyanennyi idő alatt hallás- és látászavart, hányást és eszméletvesztést idéz elő, nagyobb koncentráció viszont már a vesét és májat is károsítja.

²⁹ Bővebben: Kálóczy Izabella: NATO légicsapások által okozott környezeti károk a JSZK-ban (PPKE-JÁK évfolyamdolgozat), valamint Feiler József: „Collateral damage”-környezetbiztonsági szempontból <http://www.freeweb.hu/eszmelet/44/feiler44.html>

³⁰ Gyógyszergyár, műtrágyagyár, petrokémiai gyár. Teljesség igénye nélkül: Gyógyszergyár Galenika, Din dohánygyár, Fidelinka Nis (kenyérgyár), Jumko textilipari üzem Vranje, Dijana cipőgyár Sremska Mitrovica.

³⁰

A támadás módja és eszközei

A támadások módja, a levegőből indított bombák voltak: kazettás bombák (CBU-87), grafit bombák, szegényített urán töltetű bombák, stb.

A kazettás bombák alkalmazása körül – csakúgy mint a szegényített urán tartalmú fegyverek esetében – viták folynak. Tény viszont, hogy 2008. december 3-án Oslo városában száz ország³² aláírta a kazettás bombák használatáról szóló tilalmi egyezményt. A kazettás bombák alkalmazása önmagában nem illegális, mégis számos alkalommal okozta a hadjárat során végtelen civilek halálát.³³

Grafit-bombák az elektromos hálózatok ellenségei. A bennük rejlő karbonszálak pókhálószerűen hullanak az elektromos vezetékekre, és mivel ezek kiváló vezetők, így láncreakciót váltanak ki. Akár 4000 Celsius fok feletti hőmérséklet is kialakulhat, és közben intenzív kisülések jönnek létre, amely az elektromos hálózatokban károsodást okoz, a nagy hőség pedig lángra lobbanthatja a környezetben levő gyúlékony tárgyakat. A NATO a JSZK áramellátásának 70%-át bénította le ezzel a módszerrel.

A szegényített urán³⁴ töltetű lövedékeket az A-10 Thunderbolt II repülőgépek szállították. A lövedékek hatékony tank ellenes "áthatolók" mivel rendkívül nehezek (1,7-szer olyan nehéz, mint az ólom). Titánnal ötvözve az urán keménnyé válik. A becsapódás során lefékezett lövedék mozgási energiája pillanatokon belül hővé alakul, amittől a lövedék anyaga folyékonná válik, illetve a páncél az adott környezetben átolvad. Tehát az eltalált páncélt valójában nem is a mechanikai ütés töri át. Minél nagyobb a mozgási energia, annál nagyobb a hőhatás. Amikor eléri az 500° C feletti hőmérsékletet, lassan oxidálódik, fenntartva az égést. 0,5-5 mikron nagyságú, belélegezhető aerosolt képez. A belélegzett uránoxid részecskék megtapadnak az emberi tüdőben, a szervezetet növekvő dózisu alfasugárzásnak kitéve ezáltal. Az urán, mint minden más nehéz fém, kémiaiilag is mérgező; élelmiszerekkel vagy vízzel lenyelve kis mennyiség is visszafordíthatatlan károsodást okozhat a vesékben. A SZU-lövedékek³⁵ toxikussága nem is vitatott, azonban sugárzását és annak káros hatásait illetően különböző vizsgálatok eltérő eredményeket hoztak, az eredményeket pedig eltérő módon értelmezték a kutatók. A WHO szegényített uránnal kapcsolatos jelentései nem szólnak, az ólomlövedékeknél veszélyesebb, egészségkárosító határról vagy a rákról, azonban tudományos igényességet nélkülöző jelentések, cikkek beszámolnak rákos megbetegedésekről, Balkán- illetve Öböl-háborús szindrómáról beszélnek, és az ilyen tartalmú fegyverek betiltását szorgalmazzák.

Háborús bűncselekmények?

Már a háború időtartama alatt felmerült, hogy a jelentős civil veszteségek háttérben,

³² A száz országban nem volt benne pl. az Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Izrael, Pakisztán.

³³ Például a Niš-i repülőtér bombázásakor. (1999. május 7.) Ez a támadás 14 civil áldozatot követelt, valamint 28 civil sérülését okozott.

³⁴ A szegényített urán az az anyag, amely visszamarad, amikor dúsított, maghasadásra képes urániumot választanak el a természetes urániumból. Így tulajdonképpen újra feldolgozzák a máskülönben veszélyes hulladéknak minősülő anyagot. Így a szegényített uránium U 238 izotópot (mivel csak nagyon gyengén radioaktív így felezési ideje 4.5 millió év) és mellette egyéb radioaktív elemeket tartalmaz. Más források elszegényített uránnak is nevezik.

³⁵ A SZU-lövedékekről lásd bővebben: pl. Aszódi Attila írását *A szegényített urán lövedékek működése és hatása* címmel <http://www.jm.bme.hu/archiv/aktual/uranhatasai.htm>

egyes esetekben a NATO-csapatok által elkövetett háborús bűncselekmények állhatnak. Néhány ezek közül viszonylag egyértelmű és jól bizonyított, mint például a belgrádi televízió épületének lebombázása. Az ICTY a nemzetközi jogvédő szervezetek, mint az Amnesty International vagy a Human Rights Watch, valamint a nemzetközi jogtudomány neves képviselői által benyújtott beadványok³⁶ ellenére is úgy véli, hogy nem történt az eljárás megindítását szükségessé tevő szándékos bűncselekmény.³⁷

A baloldali sajtóorgánumok Jamie Shea NATO szóvivő egyik nyilatkozatában vélik megtalálni az eljárás elmaradásának okát. A szóvivőt arról faggatták, hogy mire lehet számítani abban az esetben, ha a NATO-t az ICTY elé idézik. „Mint tudják, a NATO államok nélkül nem létezne ICJ, vagy ICTY, hiszen elsősorban a NATO tagállamok alapították, finanszírozzák és támogatják napi szinten ezen intézményeket. Mi nem megsértjük a nemzetközi jogot, hanem betartatjuk azt.”³⁸

Emberi jogi szervezetek szerint – pl. Amnesty International, Human Rights Watch – a Szerbiai Rádió és Televízió belgrádi épületének bombázása egyértelműen háborús bűncselekmény volt, mivel kizárólag a civil lakosságot célozta, a célpontnak katonai jelentősége nem volt, és komoly civil veszteségekkel járt. A hozzátartozók az Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordultak az ügyben³⁹ azonban az nem fogadta be a kereseteket.

Atrocitásokról

A következőkben – a teljesség igénye nélkül – két atrocitás rövid ismertetésére kerül sor.⁴⁰

A tévedések okozta civil áldozatokkal kapcsolatban a Human Rights Watch és más szervezetek szerint a NATO elmulasztotta megtenni a civil lakosság védelmében alapvetően szükséges intézkedéseket, mivel a bombázásokat olyan módon hajtották végre, hogy a pilótáknak esélyük sem volt vizuális azonosítás révén megelőzni a szükségtelen civil veszteségeket. A támadások során a legtöbb esetben a bomba terhet még sűrűn lakott városi területek esetében is olyan nagy magasságból (5000 méter felett) oldották ki, ami jelentősen veszélyeztette a civil lakosság életét, miközben a pilótákra a jugoszláv légvédelem olyan mértékben nem jelentett veszélyt, hogy a NATO az egész hadjárat alatt egyetlen egy pilótát sem veszített el harci bevetésben. A katonai elemzők egyetértenek abban is, hogy az elektromos hálózat és az ivóvízellátás ellen indított támadások elsősorban a civil lakosság ellen irányultak.⁴¹ Amennyiben ez így van, úgy az önmagában is a hadijog megsértését jelentené.

³⁶ Például Michael Mandel kanadai akadémikus jogászprofesszor 1999. júniusi beadványa.

³⁷ Prosecutor's Report on the Nato Bombing Campaign. <http://www.icty.org/sid/7846>

³⁸ NATO rendes napi sajtókonferencia 1999. május 17.
<http://www.nato.int/kosovo/press/p990517b.htm>

³⁹ Banković and others v Belgium and others and Markovic v Italy.

⁴⁰ Az összeállítás a Human Rights Watch CIVILIAN DEATHS IN THE NATO AIR CAMPAIGN: THE CRISIS IN KOSOVO című kiadvány alapján készült.
http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm#P413_109721

⁴¹ „Valószínűleg a szerbiai lakosság megtörésére (hogy lázadjon fel a Milosevics-rendszer ellen) május 26-tól nagy erővel támadták, rombolták a lakossági infrastruktúrát, az áram- és ivóvízellátó rendszereket. Kísérleti jelleggel úgynevezett grafitbombákat is bevetettek, melyek nagy területen szétszórt grafitpora és grafitzálacskaí rövidzárlatokat okoztak az elektromos berendezésekben, egyszerre több millió embert hagytak áram nélkül.” – Bimbó József: A NATO Jugoszlávia elleni légi tevékenysége, Hadtudomány, X. évfolyam, 2. szám

A Szerbiai Rádió és Televízió épületének lebombázása

1999. április 23. éjjelén egy amerikaiak által végrehajtott légitámadás megsemmisítette a Szerbiai Rádió és Televízió épületét, 16 civil halálát és ugyanennyi személy sérülését okozva. A légitámadás célzott volt, a célpontot hetekkel korábban kiválasztották. Előzetes figyelmeztetés nem történt. A légitámadás eredetileg tervezett időpontja április 12. lett volna, azonban francia tiltakozásra azt elhalasztották. A francia hadvezetés véleménye szerint a célpont nem volt legális katonai célpontnak tekinthető, ezért megpróbálta megakadályozni a támadást. A támadás semmilyen közvetlen katonai előnyt nem eredményezett a NATO csapatok számára, és ez nem is volt várható, így a Nemzetközi Vörös Kereszt 1956. évi irányelvei szerint semmiképpen sem tekinthető katonai célpontnak. Amerikai források a rádiópropaganda szerepére hivatkoztak, azonban jugoszláv rádiók nem uszítottak emberiség ellenes bűncselekményekre. Az amerikai légierő saját célpont kiválasztási szabályzata⁴² – amely az amerikai pilótákat köti nemzetközi szokásjogi szabályok felsorolásának, elismerésének tekinthető⁴³ – is határozott és hatékony katonai eredményt kíván meg ahhoz, hogy egy célpont katonainak minősülhessen. Ebben az esetben ez a feltétel látványosan nem teljesült, hiszen a célpont megsemmisítése semmilyen meghatározható, vagy hatékony katonai eredménnyel nem járt volna (és nem is járt). Az ICTY ez esetben azért nem indított vizsgálatot, mert – anélkül, hogy bármilyen független bizonyítékkal rendelkezett volna, mintegy bemondásra – elfogadta azt a NATO részéről érkező érvelést, hogy az épület és berendezéseit a jugoszláv hadsereg, katonai kommunikációs célra használta, és ezért jelölték célnak.⁴⁴ A legalaposabb kutatás során sem sikerült erre az állításra bizonyítékot találni, és a NATO maga sem tudott ilyent felmutatni.

A pancsovai vegyi üzemek bombázása⁴⁵

A pancsovai HIP Azotara és HIP Petrohemija Pančevo vegyi üzemek Pancsova külvárosában helyezkednek el. 1999. július 12-én éjszaka a NATO több hullámban a földig bombázta az említett vegyi üzemeket és a közelben álló olajfinomítót. Bár a petrokémiai üzem akár legitim katonai célpontnak is minősülhetne, azonban az okozott hosszútávú környezeti hatások miatt a támadás nem mondható arányosnak. A műtrágyagyár támadása esetében súlyos jogsértésről beszélhetünk. A lebombázott létesítményekből több ezer tonna mérgező anyag került a légkörbe és a Dunába. A HIP Azotara területén tárolt 250 tonna ammónia⁴⁶ a tartályok sérülése estén a környező lakónegyedekben katasztrófát okozhatott volna. A tartályok a NATO csapásban közvetlen találatot szenvedtek, azonban az üzem vezetősége a bombázás kezdetekor a Dunába engedte a mérget, ami így emberéletek helyett a Duna élővilágában okozott tömeges pusztítást. Pancsova városát erősen mérgező égéstermékek és gázok elegyből álló felhő terítette be, és napokig ún. fekete eső esett a környéken, elszennyezve a talajvizet és a szántóföldeket, hosszú időre közvetlenül veszélyeztetve a polgári lakosság táplálékláncát. A városban egyes helyeken az egészségügyi határértéket

⁴² Targeting and International law

⁴³ Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. ISBN:963038907507 553. old.

⁴⁴ <http://kosova.org/post/UN-Final-Report-to-the-NATO-Bombing-Campaign-Against-Yugoslavia.aspx>

⁴⁵ New York Times 1999 július 14. Serbian Town Bombed by NATO Fears Effects of Toxic Chemicals <http://www.nytimes.com/1999/07/14/world/serbian-town-bombed-by-nato-fears-effects-of-toxic-chemicals.html?pagewanted=all>

⁴⁶ Az ammónia szintelen szűrős szagú gáz, belélegezve már 0,03% hígításban is erősen toxikus.

tízezerszeresen meghaladó mértékű VCM koncentrációt mértek. Kérdéses, hogy a vegyi üzemek bombázását melyik NATO tagállam repülőgépei hajtották végre?⁴⁷ Az 1977. évi I. Genfi Jegyzőkönyv kimondja, hogy tilos, még katonai célpontok ellen is az olyan fegyverek és hadviselési módok alkalmazása, melyek által a polgári javakban és életekben okozott kár lényegesen meghaladja azt az előnyt, amely a katonai célpont leküzdésétől várható. Az Egyesült Államok nem csatlakozott a Jegyzőkönyvhöz, azonban Bhopal⁴⁸ óta tudható, hogy lakott területen álló vegyi üzem megsérülése esetén fel kell készülni az esetleges tömeges civil veszteségekre.

Jugoszlávia hadviselésének vizsgálata

Jugoszlávia a háború alatt kétfrontos hadviselést folytatott. Egyrészt defenzívában volt a területét ért légitámadások frontján, másrészt támadást indított Koszovóban az UCK felszámolására. A háborút megelőző időszak erősen frusztráló volt a jugoszláv belügyi alakulatok számára. Amíg a jugoszláv csapatok eleget tettek a nemzetközi nyomásra megkötött tűzszünetnek, addig a visszavonuló belügyi csapatok helyére az UCK harcosai visszatértek. A tűzszünetet ellenőrző EBESZ-misszió ezt nem tudta volna – de nem is próbálta – megakadályozni. A tűzszünet lehetővé tette az UCK megerősödését. Sokan tudatos politikát sejteneek emögött a nyugati hatalmak részéről – azonban ez nem bizonyított – és figyelembe kell venni, hogy a megfigyelők a beavatkozáshoz sem az ehhez szükséges létszámmal, sem technikai felszereltséggel nem rendelkeztek; a legkomolyabb szándék mellett is képtelenek lettek volna megakadályozni az UCK visszatérését.

A háború kezdetével ezek az akadályok eltűntek, a szerb belügyi csapatok immár politikai kötöttségektől mentesen folytathatták hadműveleteiket. Ez a frusztráltság, párosulva a bombázások miatti dühvel – ne feledjük szemükben a UCK a támadók szövetségese volt – súlyosan veszélyes robbanóanyagot alkotott.

A hivatásos katonákon és rendőrökön kívül részt vett a konfliktusban egy harmadik erő is mégpedig a legváltozatosabb civil paramilitáris csoportok egyvelege. Soraikat – boszniai háborús bűnösöktől kezdve köztörvényes bűnözőkön át a fanatizált nacionalistákon keresztül az otthonaikat féltő koszovói szerbekig – nagyon vegyes embercsoportok alkották.

A háborúban a NATO vonatkozásában Szerbia ellen a hadijog megsértésére vonatkozó érdemi panasz csak egy esetben merült fel, mégpedig a JH⁴⁹ által civileknek kibocsátott felszólítás a fontosabb objektumok védelmére. Ez ugyanis, a civilek élő pajzsként való használatának minősül, és mint olyan súlyos jogsértés. Más a helyzet azonban a

⁴⁷ Az USA-t csak az 1949. évi genfi egyezmények kötik, az 1977 jegyzőkönyvek nem, és azok rendelkezéseit nem is tartják be, amire jó példa az az eset amikor az 1991-es öböl háborúban az USA-parancsnokság alatt repülő brit pilóták megtagadták civil célpontok bombázását az 1977. évi I kiegészítő jegyzőkönyvre hivatkozva.

⁴⁸ A történelem legsúlyosabb ipari katasztrófája, mely több áldozatot követelt, mint az összes nukleáris baleset együttvéve, beleértve a Csernobili katasztrófát is. 1984 december másodikáról harmadikára virradó hajnalon a Union Carbide India Ltd. vegyi üzeméből emberi mulasztás okozta műszaki hiba miatt 42 tonna metil izocianát gáz szabadult ki és borította be Bhopál városát. Mintegy félmillió ember sérült meg különböző mértékben. 8000-10000 haláleset történt az első 72 órában, majd az azt követő években további 25000 halálesetet, 100-200 ezer maradandó egészségkárosodást hoznak összefüggésbe a katasztrófával.

⁴⁹ JNH = Jugoszláv Néphadsereg

koszovói fronttal. Megbízható forrás kevés maradt fenn a háború alatt történekről, az azonban bizonyos, hogy többszáz ezres albán menekült hullám indult el a bombázások megindítása után.⁵⁰

Szerbek által elkövetett atrocitások

A következőkben, néhány nyilvánosságot látott atrocitás ismertetése következik. Sajnos a háború alatt elkövetett szörnyűségek meglehetősen aluldokumentáltak, és mivel az UCK-nak a minél nagyobb és véresebb szerb atrocitások felmutatása volt deklarált célja, a szerb félnek pedig a megtörtént esetek eltussolása, így az összes érdekelt fél a bizonyítékok meghamisításában volt érdekelt.⁵¹

Suva Reka, 1999. március 26.

Szerb rendőrök 48 civilre gépfegyverrel tüzet nyitottak, majd bezártak őket egy pizzériába, és ezt követően kézigránátokat dobtak a helyiségbe. Az áldozatokat tömegsírhoz temették. Az eljáró szerb bíróság az akcióban résztvevő négy rendőrt több évtizedes börtönbüntetésre ítélte.

Izbica, 1999. március 28.

Az UCK fellegrának számító település visszafoglalása után albán szemtanúk vallomása szerint szerb katonák civileket végeztek ki, máig nem tisztázott körülmények között. A háború után 146 áldozat holttestét azonosították a sírokban. Nem tisztázott, hogy ennek mekkora részét képezte a harcokban elesett UCK gerillaharcosok, azonban bizonyos, hogy többségében civilek estek áldozatul.

Podujevo, 1999. március

A Skorpió nevű szerb paramilitáris alakulat tagjai 19 albán civilt végeztek ki Podujevo falu közelében. A szerb hatóságok a közelmúltban azonosították az elkövetőket és bíróság elé állították őket.

Ćuška (Qyshk), 1999. május 14.

A települést elfoglaló szerb alakulatok, katonák, rendőrök és önkéntesek civileket lövöldöztek le a községben, majd három nagyobb csoportjukat sorba állították, és automata fegyverekkel lemészárolták. Összesen 44 civil áldozatot követelt az atrocitás. Az okokat nem sikerült tisztázni, azonban valószínűleg Agim Çeku UCK vezető ellen

⁵⁰ Ironikus, hogy az állítólag a humanitárius katasztrófa megelőzését célzó katonai akció maga vált végül humanitárius katasztrófa kirobbantójává.

⁵¹ Ez a tény meglehetősen megnehezíti az igazság feltárását, ezért aztán a forráskritikai szempontból nagyon óvatosan kell eljárni. További probléma lehet, hogy az atrocitások kivizsgálásában éppen az a NATO volt a legaktívabb, akinek saját katonai akciója megalapozása okán elemi érdeke volt minél több szerb atrocitást kimutatni, tehát semmiképpen sem tekinthető pártatlan félnek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a NATO bizonyítékokat fabrikált volna, – erre semmilyen konkrét bizonyíték nincsen – viszont forráskritikai szempontból fontos tisztában lenni vele, hogy a NATO itt nem elfogulatlan fél, akinek az igazság kiderítése az egyetlen célja.

irányult a támadás, aki e faluban született, és akinek egyébként édesapja és bátyja is az áldozatok között volt.

Az UCK által elkövetett atrocitások döntő többsége a háborút megelőző és a bombázásokat követő időszakra tehető, tekintettel arra, hogy a háború alatt a szerb csapatok gyakorlatilag felszámolták koszovói tevékenységüket. Mivel azonban ezek nem a bombázások alatt történtek így ezek most nem kerülnek ismertetésre.

A háború 78 napja nem a hadijogról szólt egyik részes fél számára sem. A háború ez alkalommal is a legrosszabbat hozta ki a hadviselő felekből.

A háború deklarált céljai és azok változása

A légi háború megindításakor a NATO deklarált célja az volt, hogy a Jugoszláv Hadsereget harcképtelenné tegye az UCK elleni harcban, valamint hogy Milošević-et rákényszerítse a Rambouillet-ben elutasított feltételek elfogadására. A NATO vezetőinek hamarosan rá kellett döbenniük, hogy ezek a célok nem látszanak megvalósulni, ezért módosították a célokat. Ezt követően a támadásokat az egész ország területére kiterjesztették. A fő célként azonban továbbra is az albánok megvédését kommunikálta a szövetség. A módosult célok immár: az európai béke és biztonság, az emberi jogok és a demokratikus értékek melletti elkötelezettség demonstrálása a szövetség részéről; az etnikai tisztogatás megállítása, következményeinek kezelése, majd felszámolása, a menekültek lakóhelyükre történő mielőbbi visszatérésének lehetővé tétele; veszteségek okozásával olyan súlyos árfizettetése Milošević rendszerével, amely meggondolásra és előbb vagy utóbb álláspontjának feladására készíti a jugoszláv vezetést.⁵²

A NATO tekintélyének megtartása és a háborúból győztesen való kikerülése ugyancsak cél volt, csakúgy mint az, hogy a NATO mindvégig maga oldalán tudhassa a nyugati médiát, közvéleményt.

Nem a NATO-tól, de NATO illetve Egyesült Államok közeli személyektől származó célok is elhangzottak, mint pl. Koszovó függetlensége, Milošević rendszer megdöntése, stb.

A háború mérlege, következtetések

Mérleg

A hadművelet teljes időtartama alatt a NATO-légierő több mint 37 500 repülőgépbetétet hajtott végre. Jugoszlávia teljes területén megsemmisült – kettő kivételével – az összes Duna-híd, a meglévő hétből négy nagy üzemanyag-tároló komplexum, mindkét olajfinomító, 52-ből 40 rádióadó (átjátszóállomás), 14 rádiólokátor közül kilenc, a lőszerraktárak 50%-a, nyolc zászlóalj- és dandár harcálláspont, több más (köztük hadseregszintű) vezetési pont, híradó-létesítmények, repülőterek, laktanyák. A Dunán átvezető közúti hidak 70%-a, a vasúti hidak fele megsemmisült meg, illetve vált használhatatlanná. A hidak megsemmisítésénél nemcsak a mozgás korlátozása szerepelt célként, hanem a Duna vízi szállítási útként felhasználásának megakadályozása is (pl.: nyersolaj-utánszállítás). Koszovóban a NATO teljes mértékben használhatatlanná tette a tartományban lévő vasútvonalakat, valamint az utak 50%-át. Megsemmisült a

⁵² Bővebben lásd Magyar István (ezredes): A NATO jugoszláviai légi támadó-hadművelete, Hadtudomány IX. évfolyam, 3-4. szám

repülőgépipar 70%-a, a páncélozott harcjármű gyártásának 40%-a, az olajfeldolgozó kapacitás 100%-a, a robbanóanyag-gyártás 50%-a, a lőszergyártás 65%-a.⁵³

A szerb csapatereő ellen irányuló bevetések azonban gyakorlatilag kudarcot vallottak. A háború utáni vizsgálatok szerint a megsemmisített katonai célpontok szinte mindegyike csak csali volt. A NATO csapatoknak a háború alatt jelentett okozott veszteségnek csak a töredékét sikerült ténylegesen megsemmisítenie. A jelentett 120-hoz képest a valóságban csak 14 tank semmisült meg, 220 helyett 18 PSZH⁵⁴ semmisült meg, és alig 20 tüzérségi löveg veszett oda, a NATO által megadott 450 helyett.⁵⁵ A NATO veszteségekről, valamint a háború költségeiről mai napig nem publikáltak hiteles beszámolót, és ez a közeljövőben sem várható.

Következtetések

Vélhetően Milošević hatalmának megdöntése, és geopolitikai térnyerés állt az agresszió hátterében.⁵⁶ A térségben évek óta folytak harcok, emberek haltak meg, házakat gyújtottak fel, menekültek hagyták el otthonukat, és a NATO mindeközben csak türelmesen várt. Mi több, egyes sajtóforrások szerint évek óta fegyverrel, kiképzéssel, és pénzzel támogatta az UCK gerilláit.⁵⁷

Önmagában a véreskezű jugoszláv despota eltávolítása, mint cél még elfogadható, sőt támogatandó lehetne valamiféle külső beavatkozással,⁵⁸ de ugyanakkor a nemzetközi jog egyik legalapvetőbb alapelvének, az agresszió tilalmának a felrúgását, és erőszak alkalmazását, mely emberéletek kioltásával jár, mégsem indokolhatja. A BT felhatalmazást nem igénylő humanitárius beavatkozás doktrínája, eltekintve annak nemzetközi jogi megalapozatlanságától, ezer sebből vérzik, hiszen a Clinton elnök által emlegetett több száz felgyújtott falu és 100.000 eltűnt albán⁵⁹ mítosza látványosan megdőlt, a közvetlen okként megnevezett Račak-i mészárlást a mai napig nem sikerült bizonyítani, a humanitárius katasztrófa pedig éppen a NATO beavatkozással vette kezdetét.

A bombázások nem döntötték meg a Milošević-rezsimet, éppen ellenkezőleg: a szerbiai közvéleményt a NATO és a Nyugat ellen hangolták.

Külön említést érdemel a sajtó szerepe. Hiába tudósított több angol, francia forrás is a

⁵³ Forrás: Bimbó József: A NATO Jugoszlávia elleni légi tevékenysége, Hadtudomány X. évfolyam, 2. szám

⁵⁴ PSZH – páncélozott szállító harcjármű. Könnyűpáncélos csapat szállító eszköz, mely a gyalogság támogatására alkalmas fegyverzettel, általában géppuskával, vagy gépágyúval rendelkezik.

⁵⁵ "The Kosovo Cover-Up" by John Barry and Evan Thomas, Newsweek, May 15, 2000. <http://www.newsweek.com/id/84044>

⁵⁶ Itt említjük meg, hogy főként szerb tanulmányok gazdasági megfontolásokat, összefüggéseket is látni vélnek (olajvezetékek, hatalmas mennyiségű koszovói ásványi kincsek), sőt katonai-stratégiai (amerikai támaszpont) célok megvalósítását is.

⁵⁷ Amerikai titkosszolgálati források szerint a CIA részt vett az UCK gerillák kiképzésében még mielőtt a konfliktus elkezdődött volna. Forrás: „CIA Aided Kosovo Guerrilla Army All Along” By Tom Walker and Aidan Laverty Sunday Times (London) March 12, 2000 <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/192/38782.html>

⁵⁸ Rejtély, hogy az egyre erősödő akkori ellenzék miért nem támogatta a Nyugat, és miért nem segített neki megdönteni Milosevic hatalmát, kvázi-belülről?

⁵⁹ <http://www.nytimes.com/1999/05/15/opinion/abroad-at-home-on-a-wing-and-a-prayer.html?scp=1&sq=clinton+100.000+missing+kosovo&st=nyt>

hivatalos (ám erősen átpolitizált) verziónak ellentmondó bizonyítékokról, hiába közölt tényfeltáró dokumentumfilmet a BBC; mivel a közvélemény, és az újságírók, de még a döntéshozók többsége is csak a tényeknek az Egyesült Államok által képviselt változatát ismerte, és ismeri a mai napig. Ezért helytálló az a megállapítás mely szerint – napjainkban egyre jelentősebb – kommunikációs fronton az Egyesült Államok elsöprő győzelmet aratott.

Kumanovoi katonai-technikai egyezmény

A NATO háborúját végül a Kumanovóban megkötött egyezmény⁶⁰ zárta le. Az egyezmény a békeszerződések szokásos problémájával küzd, hiszen az egyik felet fegyveres erővel kényszerítették annak aláírására, elfogadására, mi több jelen esetben jogellenesen alkalmazott fegyveres erővel. A Bécsi Egyezmények szerint az (jogellenes) erőszak és az azzal való fenyegetés abszolút érvénytelenségi ok.

Az egyezmény azonban ennek ellenére végrehajtásra került, és noha a fentiek miatt – véleményünk szerint – elvileg érvénytelen, azonban ennek a gyakorlatban nincs jelentősége. A megállapodás nem tartalmazott új feltételeket ahhoz képest, amit a szerbek már februárban elfogadtak, sőt mi több annál jóval kevesebbet írt elő. Ennek köszönhetően állt elő az a furcsa helyzet, hogy mind a NATO mind a jugoszláv kormány saját győzelmét ünnepelte. A jugoszláv kormány saját győzelmének ünneplésére az adott okot, hogy sikerült elkerülniük a NATO megszállást, és végül a NATO volt az, aki elfogadta a szerb feltételeket.

Az azonban mégiscsak vereség volt ez Jugoszláviának, hiszen infrastruktúráját lerombolták, és a NATO képes volt úgy kommunikálni az eseményeket, hogy: kiűzte a mérszáros szerbeket Koszovóból. Sokat veszítettek a jugoszlávok azon is, hogy a háború alatt szabadjára engedték a szerb csapatokat Koszovóban, és ez alkalommal már jól bizonyított súlyos atrocitások történtek. Az UCK módszerei sem voltak finomabbak, de azok nem, vagy csak ritkán kerültek be a televíziós műsorokba, és egyébként sem jelentenek felmentést a szerb belügyi csapatok tetteire.

AZ ENSZ BT 1244. sz. határozata⁶¹

Mivel a közvéleményben jelentős aggodalmakat keltett az ENSZ BT felhatalmazás nélkül lefolytatott háború, a szövetséges hatalmak az ENSZ keretein belül próbálták meg rendezni a helyzetet. Kompromisszumként született meg az ENSZ BT 1244. számú határozata, amely ENSZ protektorátussá tette Koszovót, és egy helyi ENSZ közigazgatási apparátust állított fel, amely az elképzelések szerint, addig felügyeli majd a tartományt, amíg a felek tárgyalásos úton, politikai egyezsége nem jutnak a tartomány jövőjét illetően.

Fontos eleme a határozatnak, hogy kötelezően politikai rendezést ír elő, és mindezt Jugoszlávia területi szuverenitásának elismerésével. Az egyezmény felszólítja továbbá a környező államokat, és a feleket az egyezmény végrehajtásában való maradéktalan közreműködésben.

⁶⁰ Military Technical Agreement between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia. <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

⁶¹ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

A határozat alapján a tartományban az ENSZ koszovói missziója veszi át a legfőbb végrehajtó hatalmat, és ennek a szervezetnek az alárendeltségében működnek a megszálló csapatok a továbbiakban.

A koszovói közigazgatás felállításával párhuzamosan megkezdődtek a tárgyalások is, amelyek azonban előre borítékolhatóan kudarcra voltak ítélve. Az amerikai–német támogatással a hátuk mögött a koszovói albánok teljes kompromisszum-képtelenséget mutattak, és kizárólag a függetlenségről voltak hajlandóak tárgyalni, ami azonban egyrészt túllépett a 1244. számú BT-határozat keretein, másrészt – és ez a nagyobb probléma – teljesen elfogadhatatlan volt a szerb fél számára.

A háború utáni események

A háború végét követően megkezdődött a koszovói „állam” kiépítése, ezzel párhuzamosan pedig óriási szerb és cigány kivándorlás vette kezdetét. Az UCK elől menekülve százezernyi szerb és cigány hagyta el Koszovót kisémmizve, mindeközben az albán menekültek közül sokan visszatértek Koszovóba.

2001 tavaszára a Nagy-Albánia álmát valóra válni látó Koszovói Felszabadítási Hadsereg gerilla-akciókat szervezett Macedóniában, amelyhez az ott élő albán kisebbség is csatlakozott. Ez az aktus mindenképpen kimerítené az agresszió fogalmát, ha agressziót nemcsak egyik állam követhetne el a másik ellen, és Koszovó ekkoriban még aligha volt nevezhető államnak. Rövid idő alatt a konfliktus Macedónia ellen olyan mértéket öltött, hogy talán már a macedón állam összeomlásával is fenyegetett. Mindez nem szolgálta a nyugati hatalmak érdekeit, ezért NATO csapatok érkeztek Macedóniába, amelyek lefegyverezték az UCK gerilláit. A lefoglalt fegyverek között nagy tömegben akadtak amerikai és német gyártmányúak. Kérdéses, hogy az UCK gerillái ezeket még a háború előtt kapták-e a nyugati támogatóiktól, vagy már a háború után került erre sor. Amennyiben mindez az érintett államok kormányainak tudtával és beleegyezésével történt, akkor előbbi esetben Jugoszlávia szuverenitása elleni agresszióról, utóbbi esetben pedig az ENSZ BT-nek az UCK lefegyverzését előíró rendelkezéseinek megsértéséről beszélhetünk.

A háború lezárulta után egy évvel⁶² a Milošević-rezsime megbukttatta a választási csaláson felháborodott szerb nép. A szerb háborús bűnösök közül néhányan már Hágában vannak, mások még mindig bujkálnak, Milošević a börtönben halt meg azelőtt, hogy elítélték volna. Az UCK egykori vezetője ellen ejtették a vádakát, a többi ellen sem született ítélet, Szerbia NATO ellenes keresetét pedig a bíróság elutasította.⁶³ A demokratikus Szerbiában több büntető per is indult a szerb háborús bűnösök ellen, és látványosan szigorú ítéletekkel zárultak e perek.

Záró gondolatok

A koszovói konfliktus, mint ahogyan az az eddigiekből is kiderülhetett, feltűnően

⁶² 2000. október 5-én és 6-án a szerb ellenzék szervezése által közel egymillió szerb vonult Belgrádban az utcákra.

⁶³ ICJ döntés az előzetes kifogások tárgyában a „Az erőszak alkalmazásának jogszerűsége” (Szerbia és Montenegro vs. Egyesült Államok, Németország, Egyesült Királyság etc.) ügyekben.

bonyolultabb a köztudatban róla élő képnél. Az évszázados gyűlölet, és intolerancia mellett a nagyhatalmi politikának is sikerült – újra – utat találnia a Balkánra. Hol van már a délszláv háborúk elején elhangzott „nincsen kutya ebben a harcban”⁶⁴ frázis. Amerika tudatosan építi balkáni pozícióit, mind a mai napig. Ez volt az a konfliktus, ahol Amerika elsőként ébredt rá egyedüli szuperhatalmi státuszára és annak erejére. A paradigmaváltás tehát bekövetkezett.

⁶⁴ „...we have no dog in this fight” – James Baker USA külügyminiszter Jugoszlávia széteséséről.